

David Ives: Zadet pravi čas

Prevod **Srečko Fišer**
Diplomska predstava
Produkcija VIII. semestra dramske igre, gledališke režije in dramaturgije

Ponedeljek, 14. maja 2012 (generalka),
torek, 15. maja 2012 (premiera),
ter od srede, 16. do sobote, 19. maja 2012, ob 20. uri
Dvorana Duše Počkaj

Režiser **Milan Golob**
Dramaturgi **Rok Andres, Nina Šorak, Simon Belak, Nina Zupančič**
Scenografinja **Maja Alibegović**
Kostumografinja **Tina Pavlović**
Skladatelj, korepetitor **Dominik Steklasa**
Oblikovalec svetlobe **David Orešič**
Koreograf **Klemen Janežič**
Lektorica **Tatjana Stanič**
Asistent oblikovalca svetlobe **Anže Virant**
Asistentka režiserja **Zala Sajko**

Igrajo:

Jasna stvar
Betty: **Maruša Majer**
Bill: **Vid Klemenc**

Sedem menijev
Paul: **Klemen Janežič**
Hazel: **Saša Pavlin Stošič**
Ruth: **Maruša Majer**
Jack: **Jure Kopušar**
Barry: **Jure Kopušar**
Dawn: **Saša Pavlin Stošič**
Phyllis: **Maruša Majer**
Fluff: **Klemen Janežič**

Davno tega, daleč stran
Gus: **Jernej Gašperin**
Laura: **Barbara Ribnikar**
Jack: **Vid Klemenc**
Gazdarica: **Saša Pavlin Stošič**

Philip Glass kupi en hleb kruha
Prva ženska: **Barbara Ribnikar, Maruša Majer**
Druga ženska: **Saša Pavlin Stošič**
Philip Glass: **Jure Kopušar**
Pek: **Jernej Gašperin, Klemen Janežič, Vid Klemenc**

Mentorji
Mentor za gledališko režijo **red. prof. Matjaž Zupančič**
Mentor za dramsko igro **izr. prof. Boris Ostan**
Mentorica za scenografijo **doc. mag. Jasna Vastl**
Mentorica za kostumografijo **izr. prof. Janja Korun**
Mentor za dramaturgijo **doc. dr. Blaž Lukan**
Mentor za glasbo in zvok **izr. prof. Aldo Kumar**
Asistentka mentorice za kostumografijo **asist. mag. Tina Kolenik**

Zadet pravi čas je skupek enodejank, ki jih David Ives piše od osemdesetih naprej. V uprizoritvi pod istim imenom predstavljamo štiri, ki so bile napisane med prvimi. Ives se duhovito poigrava z odnosi, časom in kontradiktornostmi zahodne civilizacije. V središče vsake izmed enodejank je postavljen človek, ki vpet v vsakdanje okoliščine in odnose ne sprevidi komičnosti in enoličnosti svojega življenja. Pa vendar to ni uprizoritev neke eksistencialne drame ali (malo)meščanskega naturalizma. Čeprav tekst lahko beremo in razumemo zelo zares, si moramo dovoliti, da se nasmehnemo, ko se v likih, ki se nam v gledališki iluziji trudijo prikazati nekaj domačnega, lahko prepoznamo. Uprizoritev izpostavi ključen problem človeškega obstoja – čas. Komično (in melodramatično) kaže, kako si v življenju kar naprej prizadevamo doseči: zadet pravi čas.

O avtorju

David Ives (rojen 1950) je sodobni ameriški pisec dram, libretov in otroške literature, najbolj poznan po komičnih enodejankah, zbranih v dveh antologijah *Zadet pravi čas* (*All in the Timing*) in *Čas beži* (*Time flies*). Za gledališče je začel pisati že pred vpisom na študij dramskega pisanja na univerzi Yale, njegovi prvi celovečerni igri *Platno* (*Canvas*, 1972) in *Sveti Freud* (*Saint Freud*, 1975) pa je uprizorilo majhno gledališče Circle Repertory Company v New Yorku, ki je dajalo priložnost neuveljavljenim mladim dramatikom in igralcem. V večja gledališča se je prebil s sklopom enodejank pod naslovom *Zadet pravi čas*, ki so se prej posamično pojavljale na letnem festivalu enodejank na Manhattnu, mednje sodijo tudi: *Jasna stvar* (*Sure Thing*), *Besede, besede, besede* (*Words, words, words*), *Variacije na smrt Trockega* (*Variations on the Death of Trotsky*), *Philip Glass kupi hleb kruha* (*Philip Glass buys a loaf of bread*) in *Univerzalni jezik* (*Universal language*). Strnjeno jih je prvič uprizorilo gledališče Primary Stages, ki se je osredotočalo na predstavljanje nove ameriške dramatike, prek njih pa se je izvorni sklop enodejank *Zadet pravi čas* pojavil tudi v večjem gledališču v New Yorku in doživel 606 ponovitev. Poleg dveh zbirk komičnih enodejank je izdal tudi zbrane celovečerne igre z naslovom *Poljska šala in druge igre* (*Polish joke and other plays*).

V devetdesetih letih 20. stoletja je pisal kratke komade za revije *New Yorker*, *New York Times* in *Spy*, redno se je začel ukvarjati tudi z glasbenim gledališčem. Napisal je libreto za opero po Burnettovi zgodbi *Skrivni vrt* (*Secret garden*) in več predelav klasičnih ameriških muzikalov. Prevajal in predeloval je tudi klasična dramska dela Molièrja, Feydeauja, Twaina in Corneilla. Za svoje delo je prejel več priznanj, med njimi tudi nagrado Johna Gassnerja za najboljšo igro newyorške produkcije, nagrado Josepha Jeffersona za priredbo Feydeaujeve *Bolhe* v ušesu (*Une puce à l'oreille*) in nagrado *hull-warriner*, ki jo podeljujejo dramatici dramatikom, za politično igro *Novi Jeruzalem* (*New Jerusalem*). (pripravila Nina Zupančič)

Simon Belak
(Kratka) meditacija o času

Zadeti pravi čas je križ. Ne le pravi, kateri koli. To, o čemer govori, ni tisto, o čemer se izreka. Prislunhiti mu, je biti zapeljan. Vsak trenutek, kolikor ga hočemo primerjati s čimerkoli drugim, je nujno posredovan prek spomina. Torej »zdaj« nikoli ni čisto zdaj, ampak v resnici »malo prej« in malo drugače. Vsakič, ko priključimo spomin, se ta prepriše in pri tem navzame nekaj konteksta, v katerem je bil priklican, četudi ta nima kaj dosti skupnega z izvornim kontekstom. Ne le da pozabljam, še tisto, kar ostane, je pogosto poneverjeno. Umetnost, reklame, vse, kar nam je pomenljivo, učinkuje prek spominov in jih pri tem tudi spreminja. Proustov spomin na magdalence iz otroštva je kaj lahko podtaknjenec reklamne industrije.

Podobno je s sedanjostjo v širšem smislu. *Zeitgeist* je nadvse pronicljiva izbira imena. Duh se od mrtvih ne vrača zato, da bi kaj razkril, temveč da bi nas zapeljal in s tem odprl. Potuje drugam, pri čemer tega drugam ni. Še ni in morda ga nikoli ne bo. Obstaja samo kot nerazrešljiva skrivnost, napaka v sistemu, presežek, ki se večno izmika. Sedanost je natanko takšna prikazen. Kaj je bilo njeno bistvo, vidimo šele za nazaj, kolikor je to ob neprenehnem prisvajanju zgodovine sploh mogoče.

Pravzaprav ima čas nasploh poteze duha, vsaj kolikor ga hočemo ujeti v jeziku. O sočasnosti sploh ne moremo pristno govoriti, ker jezik narekuje, da so besede in z njimi misli razvrščene zaporedno. Pomenljivo je tudi, da čas nima lastnih besed za mero. Dolg, kratek, velik, majhen. Same izrazito materialne in statične mere, pobrane od drugod in zasidrane v razsežnostih človeka. Čas ni nič od tega. In obratno: nič od tega, kar je bistveno – usmerjen, neponovljiv – ni zajeto v jeziku.

S koncem velikih zgodb in pohodom ameriškega sna smo zgubili tudi zunanje smernice. Osebna zgodovina je postala pomembna ravno v svoji nepomembnosti. Ko lahko uspe vsakdo, se mitično preseli v neverjetno in naključno. Ob pravem času na

pravem kraju se iz obrazca oportunitizma spremeni v delovanje usode. Sveto in posvetno postaneta neločljivo prepletana. Ameriški sen ni ameriški po naključju. Tesno je vezan na še en steber ameriške identitete: začeti znova. Drugje in drugače; popoln rez s preteklostjo, ki odpira nove možnosti. Ampak vse to že dolgo ni več samo stvar Amerike. Vsa naša družba je strukturirana okoli zamenjav, nadgradenj in izboljšav. Mora biti, sicer bi se ideologija večnega napredka izkazala za prazno obljubo. Tako ves čas ostajamo v nekem nedovršenem stanju med menjavami. Naslednja menjava je vedno že na obzorju, kar dela "zdaj" še toliko bolj nestanovitno. Kaj potem ostane, če je preteklost izmišljotina, sedanost se nam muza na robu vidnega polja, prihodnost pa je v domeni znanstvene fantastike in vedeževalcev? Smrt. Tu NI MENJAVE.

Rok Andres
Nekaj misli k tekstu Davida Ivesa

Zadet pravi čas je kolaž besedil tiste vrste, ki se jih ne bojijo vzeti v uprizarjanje amaterji, a po drugi strani zaradi nenehne potrebe po potrjevanju po njem segajo tudi profesionalci. Površnemu ali nezavzetemu bralcu bi se besedilo lahko zazdelo pavšalno, splošno, poceni, če hočete. A ko se vnovič in zopet in znova podaš v boj s hitrim Ivesovim dialogom, se ti odpre plejada idej, misli in problemov. Tekst jemlje vse zares.

Čas, v katerem živimo, je bolj kritičen (kaotičen) od konca devetdesetih, ko so bile spisane enodejanke. Naš čas, za katerega najdemo lastnosti, kot so izgubljenost, izpraznjenost, neodločnost, otopelost, brezizraznost ... Naša generacija je obtičala kot na tektonski prelomnici, kot na koncu zgodovine in bo morala ves trud vložiti (in tega bo veliko!) v postopno graditev bolj pravičnega sveta. Štiri enodejanke nam kažejo, kje smo se znašli in kako živimo v neprestanem kroženju, kot mačka v lovu na svoj rep. Uganka je rešitev tega labirinta. Uganka je pot, ki bo pokazala onkraj tega, kar piše Ives.

Svet, ki je bivališče dveh v Jasni stvari, variacije variiranih lakotnikov v Sedmih menijih, romantično determinističen planet Zimske pravljice in eksplozija zadrževanih čustev v Philipu Glassu, je projekcija našega. Je tisto, kar bi videli, če bi se zazrli v ogledalo. Naš svet potrebuje premik iz *Zadet pravi čas* v *Živet pravi čas*.

Kritičnost pat pozicije, v katero je ukleščena naša civilizacija, je lahko usodna. Treba je poiskati odgovore na novo in ne v preživetih oblikah družbenega delovanja. To bi bila tudi rešitev za vse like, ki so obtičali v štirih enodejankah. Da bi svoj pogled usmerili od tukaj, tja. Kvišku. Da bi se jim zgodil premik, ki ga kronično potrebujejo.

Tako kot Bill, Betty, Dawn, Ruth, Paul, Barry, Gus, Laura, tako se tudi mi neprestano vračamo k že poznanim vzorcem. K tistemu, četudi mučnemu

občutku, da je nekaj znano, toplo. Namesto da bi stopili korak naprej, se oziram prek rame. In bolečina obstaja na, kot pravi Laura, majhnem drobcu kamenčka, ki leti skozi prazno luknjo, je nenehno pogledovanje nazaj. Ali kot zapiše Dante v petem spevu Pekla (vrstice 121–126), ki je obenem tudi uvodni citat v eno izmed enodejank:

»Ni večje muke,« je odgovorila,
»kot srečnih dni spominjati se v bedi,
to ti vodnika skušnja je naučila.
A če tako te mika po tej sledi,
kdaj najina ljubav je kal pognala,
naj bo, a solza tekla bo k besedi.«

Vase zaprti in osamljeni posameznik, ki se predaja samovoljni svobodi in impulzivni duhovnosti, stoji pred veliko nevarnostjo, da se ga vedno bolj pollaščata otopelost, naveličanost in kot tak ostaja vse bolj ranljiv, prepušča se različnim manipulacijam, kar nekateri v sodobni družbi na vse mogoče populistične načine izkoriščajo. A vedno se je treba boriti proti krivicam in proti otopelosti. Treba je vedeti, da bomo z uprizoritvijo načeloma komičnih položajev lahko sprožili premike in zavedanja v vsakem posameznem gledalcu. Gledališče lahko spremeni vsaj del družbe. Treba je znati – upati si – upati.

Nina Zupančič
Globalizacija je ubila sanje ali kdo je junak našega časa?

V zadnjih dvajsetih letih se avtorji pospešeno ukvarjajo s fenomenom globalizacije. Med tistimi, ki jo zanikajo, in tistimi, ki jo vidijo kot tvorko vsega, pa obstaja strinjanje, da so se v 20. stoletju zgodile velike spremembe. Proces globalizacije v grobem pomeni soodvisnost med državami ali povezanost, ki vključuje vse ravni življenja, čeprav sta najbolj izpostavljeni gospodarska in politična. Začetki so povezani z vpadom fevdalizma in postopnim nastankom kapitalizma, vidneje pa z nastankom mednarodnih finančnih institucij v 20. stoletju, ki urejajo svetovni trgovinski in finančni sistem.¹ Kolikšna je soodvisnost sveta, pokažejo šele zlomi finančnih trgov, ki so tisto, kar je bila kuga v srednjem veku, neobremenjeni z državnimi mejami.

Svet je v resnici postal globalna vas šele po drugi svetovni vojni, ko so računalniki in internet prestopili vrata Pentagona in postali uporabni v gospodinjstvih. Gospodarsko povezovanje je pomenilo tudi povezovanje svetov kot takih – deli sveta so se med seboj približali ter sprva ustvarili vse večjo globalno zavednost in klice po izboljšanju celotne družbe; tako so bila še šestdeseta leta v ZDA zaznamovana s protesti in aktivističnimi akcijami, ki so zahtevale konec vojne v Vietnamu in enake možnosti za vse. Svet je bil približno desetletje v nekem segmentu komunistična idila v kapitalističnem jedru – kar naprej si je posameznik

¹ Brettonwoodske institucije ali danes Svetovna trgovinska organizacija, Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad.

prizadeval za skupino, skupno dobro, skupno rast. *Mokre sanje idealističnih patetikov – boljši svet.*

Značilni za ciklično naravo kapitalizma so zlomi, ti prinesejo recesijo, ki se je zgodila tudi v ZDA z naftno krizo v sedemdesetih, kar je oslabilo zavest Američanov po skupnem. Nenehen boj enega za vse je spodkopal denarni primanjkljaj, vzela je optimizem in počasi skozi sedemdeseta napredoval v logiko osemdesetih. Junak iz šestdesetih, ki pomaga drugim, je pristal na odpadu zgodovine, zamenjal ga je ameriški sen – junak, ki pomaga sebi. Do ameriškega sna ne smemo biti per se negativni, kot vse ideologije je v osnovi tudi ta prijazna okolju, namreč predvideva možnost sreče za vse. Sreče. Novi junak je srečo iskal v denarju, hotel je dobro življenje, za katero je verjel, da ga lahko kupi denar. Sreča je v zavesti postala produkt. Kupljiva.

In sklop enodejank Davida Ivesa v samem jedru govori o denarju in sreči. Vendar skozi niz dogodkov pokaže nezmožnost kupovanja sreče. Vsi udeleženci enodejank so premožni, vsaj v nekem trenutku, vendar niso zmožni sreče. Imajo več kot dovolj denarja, iz stanovanj se širijo v podeželske hiše in vikende na morju, imajo psihiatre in terapevte, vendar življenje še vedno ni polno, manjka mu ljubezen, ki je skupaj s srečo postala produkt, vendar z napako, tudi ljubezen noče biti kupljiva. Z verjetjem v denar, ki prinese boljše življenje, druge komponente življenja postanejo zanemarjene, gonja za denarjem zanemari človeka kot takega, njegovo notranjost. Tako prazni in nasedli na obali nič poskušajo junaki današnjega časa najti hrano v drugem individuumu. Sestradanost po nečem globljem, človeku, ki je več ne razume, povzroči prodajanje sebe za bližino. Nujnost dvojine postane prostitucija osebnosti, ki biva nekje na gladini, vendar prej ali slej to ni več dovolj. Išče se nekaj več, vendar ta nekaj več morda v duši sploh ne obstaja, tako se razmerje pokvari in ga zamenja novo. Čas, ko so bile strgane stvari zašite, je minil, prišel je čas metanja v koš, čas menjav, ker sanje so dobro življenje s pomočjo denarja. Tako vedno iščemo nekaj drugega, iščemo čas, ko bomo naredili tisto potezo, ki nas bo pripeljala do tega dobrega življenja. Zanašamo se na naš čas, na pravi čas ali vsaj na naših pet minut.

Čas je postal naš gospodar, razdeljeni smo na človekove dobe, v katerih bi mogli doseči določene stvari, ki zaznamujejo dobro življenje. Tako zelo smo obsedeni z lovljenjem časa in gonjo za življenjem, da smo ga pozabili živeti in pozabili smo na sebe, kot pravi Laura v *Davno tega daleč stran* svojemu možu Gusu: »Mislim, da sem ravnokar spoznala, da je to resničnost. /.../ Mislim, da sem ravnokar spoznala, da obstajam.« Lahko vodimo svoje življenje in se sploh ne vprašamo, ne kdo smo, ne kam gremo, ne s kom gremo in zakaj. Ko poskuša Gus prepričati Lauro, da se vrne iz svojega poglobljanja vase v njuno življenje, sestavljeno iz obiskovanja restavracij s sečuansko hrano in gledanja tujih filmov ter druženja z dvema prijateljskima, in ji pove: »/.../ Prav ta trenutek nisem srečen, ta trenutek govorim precej na glas in te poskušam spomniti, da sva tole tukaj midva. Midva, če me razumeš?« In ona mu iskreno odgovori: »In kaj je to?«

V zgodovinskem obdobju, v katerem prevladuje zavest, ideologija, da imamo in smo lahko vse ter se moramo samo odločiti, kaj želimo, ni težko samo odločiti se, kdo smo in kaj hočemo, ampak se je težko zavedati, da živimo v svetu, obkroženem z drugimi ljudmi. Svetovne krize nam točno te stvari pokažejo, da še obstaja nekdo zunaj našega spektra pehanja za stanovanjem in vikendom na obali. Vendar prenasaničenih s podobami in imunih na informacije nas ne zanima nihče drug kot naše lastno blagostanje. In mogoče je zato tako težko najti srečo, ker nas je egoizem zakrknil v človeške konstrukte, ki so tako zaprti vase v iskanju položaja, ki bi jim lahko omogočal dobro življenje, da je raven občutljivosti do okolice in sveta postala tako zmanjšana, da smo izgubili možnost osnovnega čutenja tiste sreče, ki ni naprodaj. Lahko bi je ne videli, tudi če bi nam potrkala na vrata, ker bi bila sreča morda v neskladju z našim načrtom in bi prišla ob napačnem času.

Mogoče v poznih osemdesetih letih v New Yorku, kjer so Ivesovi junaki, ni bilo dosti drugače, kot je tukaj in zdaj. Sicer se je gospodarska kriza tam končala, ampak ljudje so imeli občutek, da je to trenutek, ko lahko s samoiniciativo čez drugega naredijo nekaj zase in iz sebe. *Kaj niso krize ravno tiste, ki oblikujejo novi svet?* Tisti, ki uspe v krizi, ostane na vrhu, ko se ta konča. *Kaj nismo danes v položaju, ko žremo eden drugega, da bi na koncu izšli kot zmagovalci.* Celo deli družbe, ki se dopolnjujejo in so soodvisni, se med seboj gledajo kot sovražniki. Živimo v družbi, v kateri se skregata javni in zasebni sektor ter med seboj tekmujeta za prevlado. Kaj ni to smešno? Ne samo da nismo sposobni zaznavati potreb drugih, lastne so nam tuje in hodimo po poti do cilja v škodo sebe. Včasih ravnamo, kot bi hoteli pojesti levo roko, da bi desna postala bolj debela.

In če nas je v ta položaj pripeljal moderni koncept junaka našega časa, potem je morda koncept napačen in potrebujemo vrnitev sanj o boljšem svetu, o junaku, ki pomaga drugim. Vsi Ivesovi junaki kar naprej pomagajo sebi in kar naprej ostajajo tako zelo sami, tudi v družbi. In kaže, da ta družba postaja tako zelo sama. Globoko osamljena si čez to praznino barva produkte, dogodke in običaje, ki jih je kupil denar, in to potem imenujemo – dobro življenje.

© cankarjev dom

Prešernova cesta 10, 1000 Ljubljana

Izdal: Cankarjev dom, kulturni in kongresni center

Zanj: Mitja Rotovnik, generalni direktor

Program javne službe Cankarjevega doma sofinancira Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport

Diplomska predstava
AGRFT

Univerza v Ljubljani
Akademija za gledališče, radio, film in televizijo

Režija Milan Golob

David Ives:
Zadet
pravi čas
Prevod Srečko Fišer

15. – 19. 5. 2012

© cankarjev dom